

کاروانسرای شاه عباسی کرج (کاروانسرای صفوی در شاهراه ابریشم)

archilearn.net/blog/کاروانسرای شاه عباسی-کرج-کاروانسرای/

آبان ۱۴۰۰

5/5 - (1 امتیاز)

کاروانسرای شاه عباسی کرج یکی از ارزشمندترین کاروانسراهای ایران که در گذشته در شاهراه ابریشم و امروزه در بخش مرکزی شهرستان کرج در استان البرز قرار گرفته است.

تاریخچه کاروانسرای شاه عباسی کرج

کاروانسرای شاه عباسی، در شاهراه ارتباطی شرق به غرب کشور یعنی خراسان به قزوین و تبریز قرار گرفته است، این بنا متعلق به دوران صفویه و در زمان حکومت شاه سلیمان صفوی بین سالهای 1078 تا 1109 هجری قمری به سبک چهار ایوانی، سبک متداول دوران صفویه ساخته شده است.

این بنا در تاریخ ۲۲ فروردین ماه سال ۱۳۵۶ با شماره ۱۳۶۸ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شد.

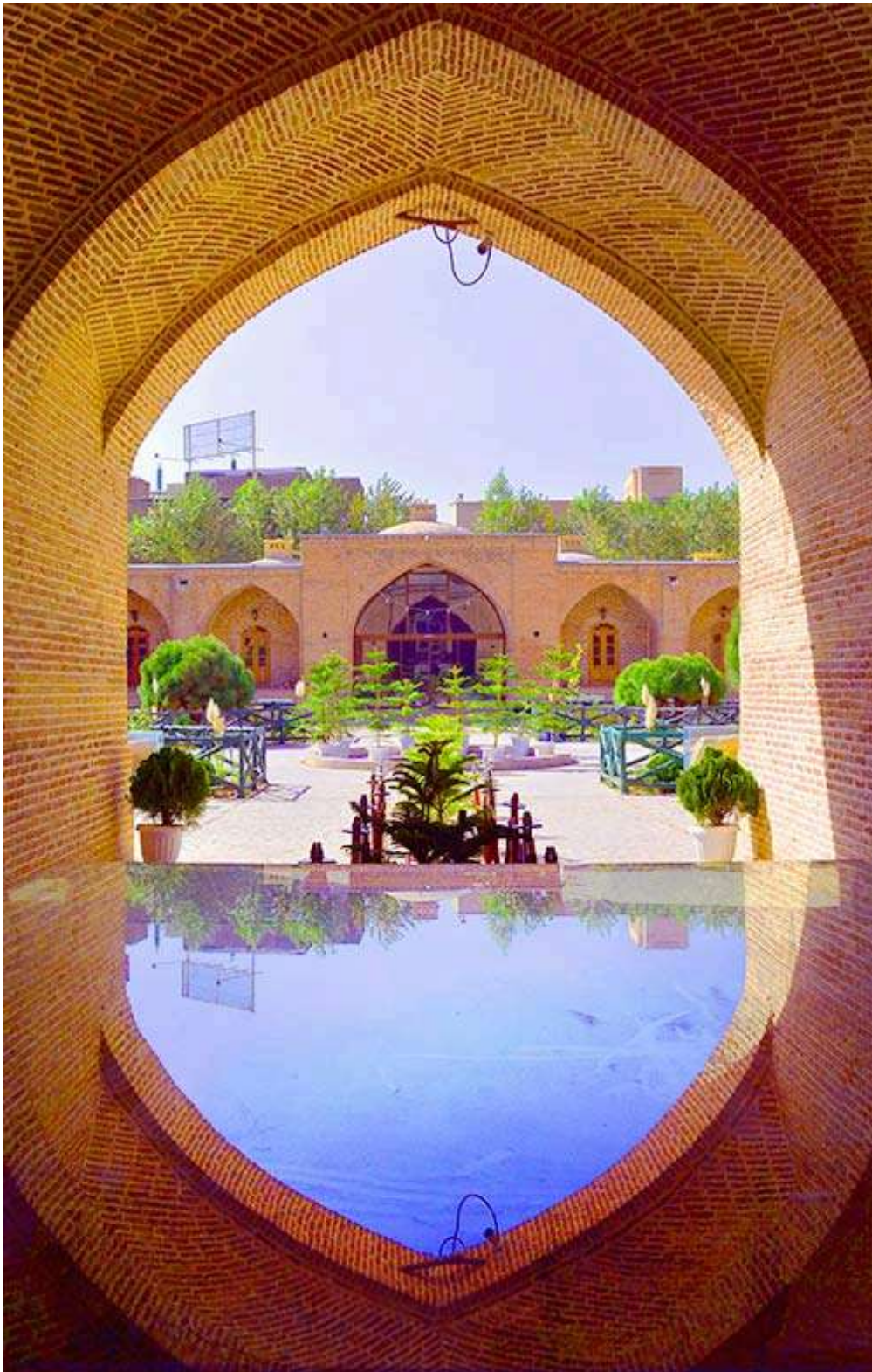

معماری کاروانسرای شاه عباسی کرج

- کاروانسرای شاه عباسی کرج بنایی سنگی آجری و دارای بیش از 3000 مترمربع مساحت و با حیاط میانی ۹۰۰ متر مربع است.
- کاروانسرای شاه عباسی کرج به شیوه چهار ایوانی ساخته شده است.
- ورودی کاروانسرا از ایوان شمالی است.
- جبهه شمالی کاروانسرای شاه عباسی کرج که نمای اصلی بنا نیز می باشد در بخش جنوب غربی و غرب میدان و ورودی کاروانسرا نیز در جبهه شمالی آن قرار گرفته است.
- پیرامون حیاط میانی آن ۲۱ حجره ایوان دار برای استراحت مسافران و پنج بارانداز برای نگهداری کالا و جایگزینی همراهان و نگهبانان کاروان ها در نظر گرفته شده است.
- با توجه به کثرت کاروانیان اتفاق می افتاده که یا کاروانسرا پر می شده و یا اینکه بعضی کاروانیان دیر به محل کاروانسرا می رسیدند پس این حجره ها این امکان موقت را برای این دسته از کاروانیان فراهم می کرده که در پناه کاروانسرا شب را به صبح برسانند .
- اصطبل های مورد نظر به صورت ال شکل در چهار گوشه طراحی شده اند و در محل قرارگیری ایوان ها قطع می شوند.
- محل ورودی ۲ اصطبل از هشتی ، ۲ اصطبل از دو گوشه ضلع جنوبی حیاط و اصطبل آخر نیز از محل ایوان جنوبی است
- یک حوض سنگی در وسط جاده و دو شاه نشین در جهت شرقی و غربی قرار دارد که هم اکنون قسمتی از این حوض در زیر کف فعلی مدفون می باشد
- در ساخت این بنا از سنگ، آجر، چوب و کاهگل استفاده شده است.
- کاروانسرای شاه عباسی کرج دارای دو شاه نشین در ایوان های شرقی و غربی است
- با توجه به وجود تزیینات و وجود نقوش کاشی کاری ، بلندتر بودن ارتفاع ایوان غربی نسبت به ایوان شرقی و نورگیری بهتر، شاه نشین ایوان غربی حائز اهمیت بیشتری بوده است.
- تأمین روشنایی حجره ها و مال بندها همگی از روزن هایی که در سقف اتاق ها و طاق های اصطبل ها تعبیه شده صورت می گیرد و در محل شاه نشین ها نیز روشنایی فضا به وسیله پنجره هایی در بدنه دیوار انتهایی آنها و دیوار رو به حیاط تأمین می شود .
- کاروانسرای شاه عباسی کرج دارای آب انباری در خارج از محوطه بوده که کاملاً تخریب شد و هیچ اثری از آن نیست.
- از این کاروانسرا قناتی می گذشته که دو حلقه چاه آن موجود است که از شمال و قسمت جنوبی کاروانسرای گذشته است.

- در مورد مصالح کاروانسرای شاه عباسی کرج می توان گفت که از سنگ و دیوارهای آن از آجر و ملات بوده است.
- با توجه به جنبه زیبایی شناسی می توان گفت ا کاروانسرای شاه عباسی کرج به جهت موقعیت مکانی (خارج از شهر) فاقد تزئینات زیاد است و اصولاً نیازی نبوده که بنا در بیرون شامل نمایی پرتزئین و مفصل باشد اما با توجه به اینکه سر در بنا به جهت معرفی نیاز به خودنمایی بیشتری داشته تاکید بر سر در ورودی و دادن یک حس و درک فضایی از داخل بنا به مسافرانی که قصد ورود به بنا را داشتند از نیازهای تزئیناتی این بنا به شمار می رفته است.
- سر در ورودی شامل یک تورفتگی در بالای در است که جای کتیبه بنا بوده است . به طور کل در این سردر عنصر تزئینی خاص دیگری مشاهده نمی شود و به همان بیرون آمدگی و محل کتیبه و ارتفاع سردر اکتفا شده است .
- الحاقت بنا که بیشتر در داخل بنا و جبهه شمالی کاروانسرای شاه عباسی کرج از طرف خارج بنا نیز می باشد, ارزشهای هنر معماری بنا را تحت تأثیر قرار داده است.
- در بررسی علت عدم وجود تزئینات در این کاروانسرا می توان به این موضوع اشاره کرد که تعداد زیاد ساختمان سازی به خصوص کاروانسراسازی در دوره صفوی و نیاز به سرعت بالا در امر ساختمان بنا به علاوه اهمیت کم کاروانسراهای برون شهری به لحاظ مکان قرار گیری و کارکرد آنها باعث شده که این کاروانسرا عاری از هر گونه تزئینات بیهوده باشد
- کاروانسرای شاه عباسی کرج دارای تزئینات عمده ای نبوده و تنها می توان به طرح های آجری اکتفا نمود که به دو صورت خفته راسته و کله راسته در قسمت های مختلف بنا من جمله سر در ورودی و لچکی بالای طاق حجره ها قرار گرفته است.

طاق آهنگ

این نوع پوشش در محل دو ایوان شاه نشین غربی و شرقی انجام شده است که در ایوان شرقی کاملاً به شیوه رومی است ولی در ایوان غربی کاروانسرای شاه عباسی کرج به صورت ترکیبی از رومی و ضربی اجرا شده است.

انواع پوشش چهاربخشی در کاروانسرای شاه عباسی کرج اجرا شده است که به صورت ساده در محل اصطبل ها و با گوشه سازی در محل هشتی و فیلیپوش دار در محل حجره ها از نمونه های آن هستند. عرقچین این نوع پوشش نیز در محل اصطبل ها در قوس بزرگ میانی و در محل برخورد پایه های دو کریدور عمود بر هم اجرا شده است که رسمی های مختصری نیز دارد.

پوشش کجاوه ای مابین جرزها و قوس های ایوان شمالی و هر جا که فاصله دو قوس برای پوشش کم بوده و امکان اجرای چهاربخشی ها در کاروانسرای شاه عباسی گرج نبوده اجرا شده است.

کاروانسرای شاه‌عباسی کرج یکی از آثار تاریخی ارزشمند به‌جای‌مانده از دوران صفویه است که با مصالحی چون سنگ و آجر ساخته شده و در شهر کرج، استان البرز در بخش جنوب‌شرقی میدان شاه‌عباسی واقع شده است. این بنای باستانی در تاریخ ۲۲ فروردین‌ماه ۱۳۵۶ با شماره ثبت ۱۳۶۸ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده و از آن زمان تاکنون تحت حفاظت و مرمت قرار دارد. شاید برای‌تان جالب باشد که بدانید یکی از مهم‌ترین بناهای صفوی

درست در دل شهر کرج قرار دارد. کاروانسرای شاه عباسی در خیابان شهید بهشتی، نرسیده به میدان شهدا واقع شده است. اگر اهل کرج باشید، کافیست فقط چند دقیقه پیاده روی از مرکز شهر داشته باشید تا به بنایی با دیوارهای خشتی و سقف‌هایی گنبدی برسید.

از نظر دسترسی باید گفت این کاروانسرا در موقعیت بسیار مناسبی قرار گرفته است. اگر با ماشین شخصی سفر می‌کنید به راحتی می‌توانید در خیابان‌های اطراف جای پارک پیدا کنید. همچنین ایستگاه مترو کرج در نزدیکی این بنا قرار دارد و از آنجا تا کاروانسرا تنها حدود ۱۰ دقیقه پیاده روی دارید. بازدید از این اثر تاریخی کار سختی نیست. در ادامه باید بگویم در ابتدای ساخت کاروانسرای شاه‌عباسی کرج محلی برای استراحت کاروان‌ها و نگهداری مرکب‌هایشان بود؛ اما با گذر زمان و تغییر کاربری‌ها، در ابتدای دوران قاجار به یک پادگان نظامی یا قلعه تبدیل شد. در ادامه و در سال‌های پایانی حکومت قاجار، این بنا به عنوان مدرسه‌ای با نام مدرسه فلاحت مورد استفاده قرار گرفت.

مساحت کلی کاروانسرا حدود ۳۰۰۰ متر مربع است و حیاط مرکزی آن فضایی در حدود ۹۰۰ متر مربع را به خود اختصاص داده است. ورودی اصلی بنا از سمت ایوان شمالی طراحی شده و در اطراف حیاط، ۲۱ حجره ایوان‌دار ساخته شده که در گذشته محل استراحت مسافران بوده‌اند. همچنین پنج بارانداز در بنا تعبیه شده که برای نگهداری کالاهای و استقرار نگهبانان و همراهان کاروان‌ها کاربرد داشته است.

این کاروانسرا با ترکیبی از مصالح سنتی مانند: سنگ، آجر، چوب و کاهگل ساخته شده و نمونه‌ای زیبا از معماری ایرانی در دوران صفوی به شمار می‌آید.

اگر تا حالا فقط از کاروانسرای شاه عباسی در روز بازدید کرده‌اید، پیشنهاد می‌کنم یک بار هم شب یلدا را در آن تجربه کنید. این کاروانسرا هر ساله میزبان مراسم‌هایی با حال‌وهوای سنتی و فرهنگی است. وقتی شب فرا می‌رسد، فضای این بنای تاریخی زیبا با نور شمع و فانوس روشن می‌شود، موسیقی سنتی در فضای باز طنین انداز می‌شود و مردم مراسم شب یلدا را با لباس‌های محلی، شعرخوانی، شاهنامه‌خوانی و فال حافظ برگزار می‌کنند. بچه‌ها در گوشه‌ای با نقاشی و بازی‌های سنتی سرگرم‌اند و بزرگ‌ترها با چای و آجیل یلدا دور هم جمع شده‌اند. اگر از طرفداران فرهنگ و تاریخ ایران هستید، حتما شرکت در این برنامه‌ها برای لذت‌بخش خواهد بود. باید بگوییم این مراسم نه تنها یک جشن است، بلکه فرصتی برای زنده نگه‌داشتن آیین‌های اصیل ایرانی است.

اگر قصد بازدید از این بنای تاریخی را دارید، در این قسمت می‌توانید آدرس دقیق این بنای تاریخی را ببینید:

- **آدرس دقیق:** کرج، خیابان شهید بهشتی، نرسیده به میدان شهدا، روبهروی اداره پست مرکزی

- ساعات بازدید از کاروانسرای شاه عباس کرج بدین شرح است: ساعات بازدید معمولاً از ساعت ۹ صبح تا ۶ عصر است. باید گفت ورود به محوطه رایگان است و در برخی روزها، نمایشگاه‌های صنایع دستی یا رویدادهای فرهنگی در آن برگزار می‌شود.

سخن آخر

کاروانسرا شاه عباسی کرج بالقوه دارای ارزشهای فرهنگی هنری و اقتصادی قابل ملاحظه ای می باشد که به دلایلی از انظار مستور مانده است.

این مکان در ابتدای ساخت برای کاروان‌ها و مرکب‌هایشان به عنوان مکان استراحت بوده و در اوایل دوران قاجاریه تبدیل به پادگان یا قلعه نظامی شد و در اواخر دوران قاجار نیز به عنوان مدرسه (موسوم به فلاحی) از آن استفاده می‌شده‌است.

در دوران پهلوی با انتقال مدرسه به محل دانشکده کشاورزی فعلی ، بنا به عنوان انبار غله اداره کشاورزی کرج مورد استفاده قرار گرفت. با تأسیس اداره میراث فرهنگی کرج و استقرار آن در محل کاروانسرا ، عملیات حفاظت و مرمت بنا آغاز شد و انبار غله به جای دیگری انتقال یافت.

در سال 1352 بنای فوق توسط فرهنگ و هنر آن زمان یک اثر ملی اعلام و پس از انقلاب دفتر میراث فرهنگی شهرستان کرج به این مکان منتقل شده است.

منابع:

جعفر کریمی پناه

به عنوان یک معمار با تجربه، وظیفه خودم میدانم که تجربیاتم رو در اختیار عزیزانی که به این حوزه علاقه دارند قرار بدم و در این مسیر راهنماییشون کنم.